

הקדמה למסכת אבות - פרקים א-ב; ז

הקדמה

¹כבר ביארנו בפתיחת זה החיבור (=הקדמת הרמב"ם למשנה), מה הסיבה אשר הניעה המחבר (=רבי יהודה הנשיא) לקבוע זאת המסכתא (=אבות) בזה הסדר (=נזיקין), וזכרנו גם כן גודל התועלת בזאת המסכתא². וכבר ייעדנו פעמים במה שקדם מזה החיבור, שנדבר בזאת המסכתא בעניינים מועילים, ושנאריך בה קצת אריכות. מפני שהיא, אף על פי שתראה מבוארת, קלה להבין - הנה המעשה במה שכלול בה אינו קל על כל בני האדם, וגם לא כל ענייניה מובנים מבלי פירוש מספיק, עם היותה מביאה לשלימות רבה והצלחה אמיתית. ומפני זה ראיתי להרחיב בה הדיבור.

וכבר אמרו עליהם השלום (ב"ק ל, א): "האי מאן דבעי למהוי חסידא - לקיים מילי דאבות". ואין אצלנו מעלה למעלה מן החסידות אלא הנבואה, והיא המביאה אליה, כמו שאמרו (ע"ז כ, ב): "חסידות מביאה לידי רוח הקודש"³. הנה התבאר מדבריהם, שהמעשה במוסרי זאת המסכתא מביא אל הנבואה, מפני שהיא כוללת חלק גדול ממעלות המידות, והננו עתידים לבאר אמיתת דבר זה.

וראיתי להקדים, קודם שאתחיל בפירוש הלכה הלכה, פרקים מועילים, יושגו לאדם מהם הקדמות, ויהיו לו גם כן כמפתח למה שאנו עתידים לפרש.

ודע, כי הדברים אשר אומר אותם באלו הפרקים, ובמה שיבוא מן הפירוש, אינם עניינים שחידשתים אני מעצמי, ולא פירושים שבדיתים, אלא הם עניינים מלוקטים מדברי החכמים, במדרשות ובתלמוד וזולתו מחיבוריהם, ומדברי הפילוסופים גם כן, הקדומים והחדשים, ומחיבורי הרבה בני אדם. ושמע האמת ממי שאמרה⁴. ואפשר

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 1 התרגום שלפנינו הינו של מו"ר הגר"י שילת, מתוך הקדמות הרמב"ם, הוצאת שילת.
- 2 ז"ל שם: "וכאשר השלים כל מה שהדיינים צריכים לו התחיל אבות. ועשה כן לשתי סבות, האחת, כדי להודיעך אמיתות המסורת והקבלה שהיא אמת, חבורה מפני חבורה, ולפיכך צריך לכבד את האיש החכם ולהחשיבו במעלה רמה מפני שהוא נושא הקבלה, והרי הוא בדורו כמו אלו בדורותם... והסיבה השנית - כדי להשמיענו במסכתא זו מוסר כל חכם מן החכמים ע"ה כדי שנלמד מהם מבחר המידות, והדיינים זקוקים להם יותר מכל אדם, כי אם לא ילמד ההמון מוסר אין הדבר מזיק לכלל, ולא הזיק אלא לעצמו בלבד, אך אם לא יהיה הדיין בעל מוסר ומנומס הרי הוא אוכד ומאכד את העם בנזקיו... וכיון שהדיין צריך לכל דברי מוסר אלה להתנהג בהם, כמה נאה סידור אבות אחר סנהדרין וכל הנספח לה שהיא כוללת כל דברי המוסר הללו, ונוסף לכך דברי מוסר המביאים לידי פרישות בעולם, וכבוד התורה ולומדיה ולכל מעשה הצדק ויראת שמים".
- 3 זו התכנית של פרקים אלו: הסבר מעלת החכם, למעלה ממנו - החסיד, ולמעלה ממנו - הנביא.
- 4 עיין בדבריו באיגרת תימן: "אבל שלא נאמין בנבואת זיד ועמר - אין זה בשביל שאינם מישראל, כמו שחושב ההמון, עד שנצטרך לדייק ממילת 'מקרבך מאחריך', שהרי איוב וצופר ובלדד ואליפז

מסלול 1: יום ב, טו אייר מסלול 3: יום ד, יד אייר
מסלול 2: יום ג, טו אייר מסלול 4: יום ה, יג אייר

שאביא לפעמים מימרה שלמה שהיא לשון ספר מפורסם, ואין בכל זה רע, ואיני מתפאר במה שאמרו מי שקדם, לפי שאני כבר הודיתי בזה. ואף על פי שלא אזכור: "אמר פלוני", "אמר פלוני" - שזו אריכות אין תועלת בה; ואפשר, לפעמים, ששם האיש ההוא יכניס בלב מי שאין תבונה בו - שזה הדבר נפסד, ויש בו תוך (=תוכן) רע שלא ידעהו. ומפני זה ראיתי שלא לזכור האומר, הואיל וכוונתי שתושג התועלת לקורא, ושנבאר לו העניינים הצפונים בזאת המסכתא. והנני מתחיל עתה בזכירת הפרקים אשר ראיתי להקדימם הנה לפי כוונתי, והם שמונה פרקים.

פרק א - בנפש האדם וכוחותיה⁵

א. נפש האדם היא אחת, אלא שיש לה פעולות רבות

דע, כי נפש האדם נפש אחת⁶, ולה פעולות רבות חלוקות, ייקראו קצת הפעולות ההן 'נפשות'. וייחשב בעבור זה, שיש לאדם נפשות רבות, כמו שחושבים הרופאים, עד שפתח ראש הרופאים ואמר, שהנפשות שלוש: טבעית, וחיונית, ונפשית. ופעמים ייקראו 'כוחות' ו'חלקים', עד שיאמר: 'חלקי הנפש', וזה השם ישתמשו בו הפילוסופים הרבה. ואינם מתכוונים באומרם 'חלקי', שהיא מתחלקת כהיחלק הגופות, ואמנם הם מונים פעולותיה החלוקות, אשר הן לכלל הנפש - כחלקים לכל המחובר מהחלקים ההם.

ב. כדי לתקן את המידות צריך לדעת מהם חלקי הנפש

ואתה יודע, שתיקון המידות אמנם הוא ריפוי הנפש וכוחותיה. וכמו שהרופא אשר ירפא הגופות, צריך שידע תחילה הגוף אשר ירפאהו בכללו, וחלקי הגוף מה הם, רצוני לומר: גוף האדם, וצריך שידע אלו דברים יחלוהו, וירוחק מהם, ואלו דברים יבריאוהו, ויכוון אליהם - כן אשר ירפא הנפש וירצה לתקן המידות, צריך שידע נפש האדם בכללה ובחלקיה, ומה יחלה אותה, ומה יבריאה.

ומפני זה אומר, שחלקי הנפש חמישה: הזן, והמרגיש, והמדמה, והמתעורר, והשכלי.

הערות - ילמד ענויים דרכו

ואליהוא - כולם אצלנו נביאים ואף על פי שאינם מישראל. וכן חנניה בן עזור נביא שקר - ואף על פי שהוא מישראל. אבל נאמין בנביא או נכחישו מצד נבואתו ולא מצד יחוסו⁷.

5 שני הפרקים הראשונים אינם קלים להבנה כיוון שהם פותחים בכיורר מבנה נפש האדם. הראשונים ראו חשיבות בהבנת מבנה נפש האדם כיוון שמכך נגזרת עבודת המוסר שהיא הבסיס והדרך לנבואה.

6 זה יסוד חשוב, אין ניתוק בין כוח האכילה של האדם לבין יכולת השגתו. גם הכוחות שבהם האדם שווה לבעלי החיים, כמו האכילה, צריכים לבוא לידי ביטוי באופן המיוחד לאדם כאדם.

מסלול 1: יום ב, טו אייר	מסלול 3: יום ד, יז אייר
מסלול 2: יום ג, טז אייר	מסלול 4: יום ה, יח אייר

ג. כוחות הנפש שבאדם אינם דומים לאותם כוחות הנמצאים בבעלי החיים

וכבר הקדמנו בזה הפרק שדברינו אינם אלא בנפש האדם. כי כוח המזון, על דרך משל, אשר לאדם, איננו כוח המזון אשר לחמור ולסוס. כי האדם ניזון בחלק הזן מן הנפש האנושית, והחמור ניזון בחלק הזן מן הנפש החמורית, והדקל ניזון בחלק הזן מן הנפש אשר לו. ואמנם ייאמר על כל אלו האישים 'ניזון' - בשיתוף השם בלבד, לא שהעניין אחד בעינו. וכן ייאמר על איש האדם ובעל החיים 'מרגיש' - בשיתוף השם בלבד, לא שההרגשה אשר בראובן היא ההרגשה אשר בזה הסוס, ולא ההרגשה אשר בזה המין היא ההרגשה בעינה אשר בזה המין האחר. אלא כל מין ומין מאשר לו נפש - יש לו נפש אחת זולת נפש האחר, ויתחייבו מנפש זה פעולות, ומנפש זה פעולות, ואפשר שתדמה פעולה לפעולה, ויחשב בשתי הפעולות שהן דבר אחד בעינו, ואין הדבר כן. ומשלו משל שלושה מקומות חשובים, אחד מהם זרחה עליו השמש והאיר, והשני עלה עליו הירח והאיר, והאחר הודלק בו נר והאיר. הנה כל אחד מהם כבר נמצא בו האור, אבל סיבת זה האור ופועלו - השמש, ופועל האחר - הירח, ופועל האחר - האש. כן פועל הרגשת האדם הוא נפש האדם, ופועל הרגשת החמור - נפש החמור, ופועל הרגשת הנשר - נפש הנשר, ואין להם עניין יקבצם, אלא שיתוף השם בלבד. והשג זה העניין, שהוא נפלא מאוד, יכשלו בו הרבה מן המתפלספים, ויחייבו מזה דברים מגונים ודעות בלתי נכונות.

שאלות מנחות:

- ✦ למה הרמב"ם נצרך דווקא במסכת זו להקדים הקדמה לפירושו למסכת? באיזה עוד מקום בפירושו המשנה הוא עושה הקדמה לפרק?
- [זה לשון הרמב"ם בסוף פירושו למסכת ברכות: "שדרכי תמיד" בכל מקום שיש איזה רמז בענייני אמונה אבאר משהו, כי חשוב אצלי להסביר יסוד מהיסודות יותר מכל דבר אחר שאני מלמד".]
- ✦ מה מפתיע במסכת אבות? האם בעיה דומה מצאנו גם בלימוד יסודות האמונה? עיין בהקדמת הרמח"ל למסילת ישרים ובדברי הראי"ה במוסר אביך א,א.
- ✦ מה פירוש "שמע האמת ממי שאמרה"?
- ✦ אם לא חשוב מי האומר אלא מה אמר, מדוע הקפידו חז"ל לפרט מי האומר: "אמר רב יהודה אמר שמואל" וכיו"ב? הרי כל תורתנו בנויה על מסורת הקבלה?

הערות - ילמד ענוים דרכו

7 דוגמאות בפירושו המשנה: פסחים ד; ה; הקדמה לפרק חלק; סנהדרין יא,ג; ע"ז ד,ז; הקדמה לאבות; כלים יב,ז; שם ל,ב. ועיין בדבריו בהקדמה למשנה: "וכבר חרגנו מן העניין אשר נרצהו חריגה רבה, אבל הבאנו דברים מיפים האמונה, מעוררים על הדרישה, ואינם קלי ערך לפי מה שאני רואה".

מסלול 1: יום ב, טו אייר	מסלול 3: יום ד, יד אייר
מסלול 2: יום ג, טו אייר	מסלול 4: יום ה, יג אייר